

Dreptul Uniunii Europene este un drept al securității internaționale, un drept al cooperării economice, politice, sociale, judiciare, precum și un drept al Protecției Drepturilor Fundamentale ale Omului, constituind o **ordine juridică proprie, integrată în sistemele de drept ale statelor membre.**

(Hotărârea CJUE din 19 noiembrie 1991, pronunțată în cauzele conexe 6/90 și 9/90, Andreea Francovich, Danila Bonifaci și alții/Republica Italiană, pct. 31).

Capitolul I. Dreptul Uniunii Europene, parte componentă a dreptului internațional

Dreptul internațional cuprinde dreptul sistemelor regionale create pe zone geografice sau prin participarea convențională a anumitor state la astfel de sisteme, cum sunt: Organizația Națiunilor Unite (ONU), Uniunea Europeană (UE), Organizația Tratatului Atlanticului de Nord (NATO), Organizația Mondială a Comerțului (OMC), Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE), Organizația Statelor Americane, Organizația Unității Africane, Organizația Statelor din Asia de Sud-Est, Liga Arabă ș.a. Astfel, se poate vorbi despre dreptul internațional ca fiind un drept convențional, interstatal și supra-statal.

1.1. Izvoarele Dreptului Internațional

Dreptul internațional cuprinde norme juridice, reguli și principii generale și universale, cu caracter imperativ, ce protejează valori fundamentale. Astfel de norme, reguli, principii și mijloace juridice, aplicabile pe plan internațional, constituie izvoarele dreptului internațional.

Acestea, conform literaturii de specialitate, pot fi clasificate după mai multe criterii, în special după modul de manifestare a acordului

de voință: de exemplu, tratatul, ca manifestare expresă a consimțământului, și cutuma, ca rezultat al acordului tacit de voință.

1.1.1. Tratatul

Tratatul, ca izvor principal al dreptului internațional, este un izvor care are un rol fundamental în istoria relațiilor internaționale și prezintă o importanță din ce în ce mai mare, astfel cum s-a statuat în preambulul Convenției de la Viena din 23 mai 1969 *cu privire la dreptul tratatelor*, publicată în Broșura din 23 mai 1969.

În art. 2 alin. (1) lit. a) din Convenție, tratatul este definit în ca fiind „un acord internațional încheiat în scris între state și guvernat de dreptul internațional, fie că este consemnat într-un instrument unic, fie în două sau mai multe instrumente conexe și oricare ar fi denumirea sa particulară”.

Dintre tratatele internaționale multilaterale, Carta ONU este cel mai important. Carta ONU cuprinde drepturi și obligații nu numai pentru statele-părți semnatare, ci și pentru state terțe, prin excepție de la principiul de drept internațional conform căruia tratatele leagă doar statele-părți semnatare ale tratatului. În cuprinsul său se statuează că toate statele sunt egale din punct de vedere juridic și, fiind membri egali ai comunității internaționale, au dreptul de a participa deplin și efectiv la adoptarea, la nivel internațional, a deciziilor privind rezolvarea problemelor economice, financiare și monetare mondiale, prin intermediul organizațiilor internaționale corespunzătoare și de a beneficia echitabil de avantajele care decurg, precum și că toate statele ar trebui să coopereze la întărirea și îmbunătățirea continuă a eficacității cu care organizațiile internaționale aplică măsurile destinate stimulării progresului economic general în toate țările, în special al țărilor în curs de dezvoltare, și ar trebui să coopereze pentru a adapta, dacă este cazul, aceste organizații la exigențele cooperării economice internaționale.

Cu titlu de excepție, tratatele pot institui drepturi și obligații pentru statele terțe dacă părțile tratatului înțeleg să creeze drepturi și/sau obligații prin mijlocirea unei astfel de dispoziții și dacă statul terț le acceptă în mod expres și în scris.

Astfel de drepturi și obligații pot lua naștere nu doar pentru un singur stat terț, ci și pentru un grup de state căruia acesta îi aparține

sau chiar pentru toate statele, dacă acestea consimt. Consimțământul este prezumat în lipsa vreunei indicații contrare, afară numai dacă tratatul nu dispune altfel.

Asupra respectării obligațiilor decurgând din tratate și din alte izvoare ale dreptului internațional se statuează în preambulul Cartei ONU, iar în Convenția de la Viena din 1969, *cu privire la dreptul tratatelor*, este menționată importanța din ce în ce mai mare a tratatelor ca izvor al dreptului internațional și ca mijloc de dezvoltare a cooperării între națiuni, indiferent de regimurile lor constituționale și sociale. Convenția reglementează condițiile privind încheierea, respectarea, aplicarea și interpretarea tratatelor, amendarea și modificarea tratatelor, nulitatea, stingerea și suspendarea aplicării acestora. Definiția noțiunii de tratat nu poate omite faptul că un tratat cuprinde atât norme contractuale convenționale, cât și norme juridice.

1.1.2. Convențiunea

Un alt izvor de drept internațional este convențiunea. Aceasta este un act având ca obiect reglementări de mai mică importanță decât tratatele, care consemnează, de regulă, acorduri în domenii specifice. Există convențiuni privind regimul căilor navigabile în interes internațional, monetare, pentru unificarea unor reguli în materie de conosament, pentru unificarea unor reguli în transportul aerian internațional, asupra liniilor de încărcare, sanitare, privind reguli relative la transportul aerian internațional ș.a.

1.1.3. Cutuma

Cutuma internațională reprezintă o practică generală, acceptată ca drept, astfel cum este stipulat în Statutul CIJ.

1.2. Principiile fundamentale și generale ale Dreptului Internațional

1.2.1. Principiile fundamentale

Principiile fundamentale de drept internațional în care se integrează sistemul de drept al Uniunii Europene sunt cele statuate prin

art. 2 din Carta ONU, respectiv: principiul egalității suverane a tuturor membrilor, principiul îndeplinirii cu bună-credință a obligațiilor asumate prin Cartă, principiul rezolvării diferendelor prin mijloace pașnice, astfel încât pacea și securitatea internațională și justiția să nu fie puse în primejdie, principiul abținerii de la recurgerea la forță sau de la amenințarea cu recurgerea la forță sau de la folosirea ei împotriva integrității teritoriale ori independenței politice a vreunui stat, fie în orice alt mod incompatibil cu scopurile Națiunilor Unite. Carta nu permite Națiunilor Unite să intervină în chestiuni care aparțin esențial competenței interne a unui stat și nici nu îi obligă pe membrii săi să supună asemenea chestiuni spre rezolvare pe baza prevederilor Cartei; acest principiu nu va aduce însă nicidecum atingere aplicării măsurilor de constrângere prevăzute în Capitolul VII din Cartă, din care decurge principiul neamestecului în treburile interne și dreptul la autodeterminare al popoarelor, principiul protecției internaționale a drepturilor omului, principiul respectării obligațiilor internaționale.

1.2.2. Principiile generale

Principiile generale de drept internațional, astfel cum sunt prevăzute în art. 38 alin. (1) lit. c) din Statutul CIJ, sunt reguli generale de drept intern și internațional aplicabile în majoritatea sistemelor juridice interne, transpuse în dreptul internațional.

CIJ, constituită prin Carta ONU, ca organ judiciar principal al ONU, soluționează litigiile ce îi sunt supuse conform dreptului internațional și principiilor generale de drept internațional, drept pentru care Curtea, în unele decizii, menționează astfel de principii, calificându-le drept **principii echitabile**.

Numai statele pot fi părți în cauzele supuse spre soluționare Curții. Curtea poate, conform art. 34 alin. (2) din Regulamentul său, să ceară organizațiilor internaționale publice informații referitoare la cauzele supuse spre soluționare acestea și, totodată, primește asemenea informații prezentate de aceste organizații din proprie inițiativă. Ori de câte ori într-o cauză supusă spre soluționare Curții se ia în discuție interpretarea actului constitutiv al unei organizații internaționale publice sau a unei convenții internaționale interpretate în virtu-

tea acestui act, Grefierul va înștiința organizația respectivă și îi va comunica în copie întreaga procedura scrisă.

În competența CIJ intră toate cauzele pe care i le supun părțile, precum și toate chestiunile prevăzute în mod special în Carta ONU sau în tratatele și convențiile în vigoare. Statele părți la Statut vor putea oricând să declare că recunosc ca obligatorie și fără o convenție specială, în raport cu orice alt stat care acceptă aceeași obligație, jurisdicția Curții pentru toate diferendele de ordin juridic având ca obiect: interpretarea unui tratat, orice problemă de drept internațional, existența oricărui fapt care, dacă ar fi stabilit, ar constitui încălcarea unei obligații internaționale, natura sau întinderea reparației datorate pentru încălcarea unei obligații internaționale, astfel cum se reglementează prin dispozițiile art. 36 alin. (2) din Statutul CIJ.

De asemenea, CIJ poate da un aviz consultativ asupra oricărei chestiuni juridice, la cererea oricărei instituții autorizate prin Carta ONU, sau care este abilitată să adreseze o asemenea cerere.

Prin art. 38 alin. (1) din Statutul CIJ, se statuează: Curtea, a cărei misiune este de a soluționa, conform dreptului internațional, diferendele care îi sunt supuse, aplică: *convențiile internaționale*, fie generale, fie speciale, care stabilesc reguli recunoscute în mod expres de statele în litigiu; *cutuma internațională*, ca dovadă a unei practici de ordin general, acceptată ca drept, *principiile generale de drept recunoscute de națiunile civilizate*; sub rezerva dispozițiilor art. 59, conform căruia „decizia Curții nu are forță obligatorie decât între părțile în litigiu și numai pentru cauza pe care o soluționează”, *hotărârile judecătorești și doctrina celor mai calificați specialiști în drept public* al diferitelor națiuni, ca mijloace auxiliare de determinare a regulilor de drept și, fără a se aduce atingere dreptului Curții de a soluționa o cauză în conformitate cu principiul echității, *ex aequo et bono*, dacă părțile sunt de acord cu aceasta.

Dintre acestea, cele mai importante de evidențiat sunt: principiul independenței, principiul protecției internaționale a drepturilor omului, regula bunei-credințe în îndeplinirea obligațiilor asumate, primul tratatului internațional asupra legii interne, răspunderea pentru prejudiciile cauzate, epuizarea căilor de recurs interne.

Fără a fi epuizat principiile generale de drept internațional, trebuie precizat că există principii generale și în diferite domenii specifice, cum sunt cele din dreptul mediului, precum: prevenirea daune-

lor ecologice, asigurarea supraviețuirii speciilor pe cale de dispariție, repararea prejudiciilor ecologice provocate mediului ș.a., cât și în diferite alte domenii specifice.

Mijloacele auxiliare, care contribuie la conturarea și constatarea existenței normelor juridice, la relevarea valorii acestora și la interpretarea lor unitară, sunt: Doctrina, Hotărârile Judecătorești internaționale, Legea națională, Rezoluțiile Organizațiilor Internaționale, Actele de interpretare a tratatelor.

Doctrina este menționată în art. 38 alin. (1) lit. d) din Statutul CIJ și cuprinde lucrările științifice ale unor specialiști în domeniu, cât și operele unor foruri științifice internaționale, cum sunt: Asociația de Drept Internațional, Institutul de Drept Internațional, Comisia de Drept Internațional a ONU, precum și opiniile separate ale judecătorilor CIJ anexate deciziilor Curții. În jurisprudența instanțelor internaționale, doctrina s-a invocat de multe ori drept dovadă a existenței unei norme și nu ca izvor distinct de drept internațional.

Hotărârile judecătorești, menționate deopotrivă în art. 38 alin. (1) lit. d) din Statutul CIJ, sunt aplicate de Curte în cadrul misiunii sale de a soluționa conform dreptului internațional diferendele care îi sunt supuse. Hotărârile judecătorești, deși nu creează, propriu-zis, norme de drept, contribuie la precizarea corectă a normelor de drept internațional ce sunt avute în vedere de Curte și aplicate în cadrul soluțării litigiilor deduse acesteia.

Pot fi incluse în această categorie: hotărârile pronunțate de CIJ, *care au forță juridică obligatorie doar pentru părțile din litigiu și pentru cauza în care se pronunță*, hotărârile tribunalelor arbitrale internaționale, hotărârile unor tribunale naționale, pronunțate în litigii care ridică probleme de drept internațional, în conformitate cu dispozițiile art. 59 din Statutul CIJ.

Cutuma internațională constituie o manifestare expresă și tacită a acordului de voințe, a consimțământului statelor, privind recunoașterea unei reguli de conduită ca având valoare de normă juridică.

Cutuma este practica generală, constantă și îndelungată a statelor, cei care o promovează considerându-se obligați juridic să respecte conduita impusă prin aceasta, și constă în adoptarea repetată și uniformă a unei anume conduite. În Statutul CIJ cutuma internațională este definită, potrivit art. 38 alin. (1) lit. b), *ca fiind dovada unei practici generale, acceptată ca drept*. Prin urmare, pentru ca o

practică a statelor sau a altor subiecte de drept internațional să fie considerată cutumă, potrivit dreptului internațional, aceasta trebuie să întrunească cumulativ următoarele condiții: de a avea un caracter nescris, general, îndelungat și repetat și de a fi acceptată de către subiectele dreptului internațional public ca o regulă de conduită cu forță juridică obligatorie.

Sistematizarea, gruparea oficială a normelor de drept internațional în cuprinsul unor tratate, reprezentând operațiunea de codificare a dreptului internațional și care a avut ca obiect principal normele cutumiare, a constituit un instrument juridic deosebit de important pentru asigurarea unității acestor norme, precizarea conținutului lor și înlăturarea eventualelor contradicții ce ar fi putut rezulta din interpretări diferite, neoficiale.

1.3. Ierarhizarea normelor Dreptului Internațional

Ierarhizarea normelor de Drept Internațional se poate stabili, pe de o parte, între dispozițiile Cartei ONU și cele ale tratatelor încheiate de statele membre ale ONU. În cazul unui conflict între dispozițiile acestora se vor aplica prioritar prevederile Cartei ONU. Pe de altă parte, o ierarhizare se poate stabili și între normele universale din tratatele cu caracter general, universal și cele particulare, prioritate având normele universale.

Potrivit dispozițiilor Convenției de la Viena cu privire la dreptul tratatelor, încheiată în anul 1969, în special dispozițiilor din Partea a III-a privind respectarea, aplicarea și interpretarea tratatelor, Secțiunea 1, „Respectarea tratatelor”, *Articolul 26 – Pacta sunt servanda*, orice tratat în vigoare leagă părțile și trebuie să fie executat de ele cu bună-credință. Potrivit art. 27 privind *dreptul intern și respectarea tratatelor*, o parte nu poate invoca dispozițiile dreptului său intern pentru a justifica neexecutarea unui tratat.

Deopotrivă, Convenția, la art. 28, cuprinde și *dispoziții privitoare la neretroactivitatea tratatelor*, potrivit cărora: dacă din cuprinsul tratatului nu reiese o intenție diferită sau dacă aceasta nu este stabilă pe altă cale, dispozițiile unui tratat nu leagă o parte în ce privește un act sau fapt anterior datei intrării în vigoare a acestui tratat față de această parte sau în ce privește o situație care încetase să existe la acea dată.

Aplicarea tratatelor succesive purtând asupra aceleiași materii se face potrivit următoarelor reguli: când un tratat precizează că este subordonat unui tratat anterior sau posterior sau că nu trebuie considerat ca fiind incompatibil cu celălalt tratat, dispozițiile acestuia se vor aplica cu precădere. Când toate părțile la tratatul anterior sunt, de asemenea, părți la tratatul posterior, fără ca cel anterior să fi expirat sau ca aplicarea lui să fi fost suspendată, tratatul anterior nu se aplică decât în măsura în care dispozițiile sale sunt compatibile cu cele ale tratatului posterior.

Regulile generale de interpretare constau în interpretarea oricărui tratat cu bună-credință, potrivit sensului obișnuit ce urmează a fi atribuit termenilor tratatului în contextul lor și potrivit cu obiectul și scopul său. În vederea interpretării unui tratat, contextul cuprinde, în afară de text și anexe, constând în orice acord în legătură cu tratatul și care a intervenit între toate părțile cu prilejul încheierii tratatului, orice instrument stabilit de către una sau mai multe părți cu prilejul încheierii tratatului și acceptat de celelalte părți ca instrument având legătură cu tratatul.

Se va avea în vedere și orice acord ulterior intervenit între părți cu privire la interpretarea tratatului sau la aplicarea dispozițiilor sale, orice practică urmată ulterior în aplicarea tratatului prin care este stabilit acordul părților în privința interpretării tratatului, precum și orice regulă privind relevanța de drept internațional aplicabilă relațiilor dintre părți.

Un termen va fi înțeles într-un sens special dacă s-a stabilit că aceasta a fost intenția părților. Regula privind aplicarea tratatului în raport cu statele terțe constă în cea că, față de statul terț, un tratat nu creează nici obligații și nici drepturi fără consimțământul său, potrivit dispozițiilor statuate în art. 34 din Convenția *privind tratatele*.

Potrivit însă art. 35 din Convenție, care prevede obligații pentru statele terțe, prin excepție, o obligație ia naștere pentru un stat terț din dispoziția unui tratat dacă părțile la acest tratat înțeleg să creeze obligația prin mijlocirea acestei dispoziții și dacă statul terț acceptă în mod expres și în scris această obligație.

Tot prin excepție, un drept ia naștere pentru un stat terț din dispoziția unui tratat dacă părțile la acest tratat înțeleg, prin această dispoziție, să confere acest drept fie statului terț sau unui grup de state căruia acesta îi aparține, fie tuturor statelor, și dacă statul terț

consimte. Consimțământul este prezumat în lipsa vreunei indicații contrare, afară numai dacă tratatul nu dispune altfel.

Privitor la ierarhizarea ce se poate stabili între normele imperative și normele dispozitive, primatul aparține normelor imperative, astfel cum rezultă din cele dezvoltate în continuare.

Convenția de la Viena *cu privire la dreptul tratatelor*, considerând rolul fundamental al tratatelor în istoria relațiilor internaționale și importanța din ce în ce mai mare a tratatelor ca izvor al dreptului internațional și ca mijloc de dezvoltare a cooperării pașnice între națiuni, constată că principiul liberului consimțământ și al bunei-credințe, precum și regula *pacta sunt servanda* sunt universal recunoscute, iar diferendele privind tratatele trebuie, ca și celelalte diferende internaționale, să fie soluționate prin mijloace pașnice și în conformitate cu principiile justiției și ale dreptului internațional; prim urmare, Convenția se aplică tratatelor încheiate între state.

Convenția definește norma imperativă, cât și conflictul dintre aceasta și orice alte norme, în conținutul Articolul 53, *Tratate în conflict cu o normă imperativă a dreptului internațional general (jus cogens)*, statuând că este nul orice tratat care, în momentul încheierii sale, este în conflict cu o normă imperativă a dreptului internațional general.

O normă imperativă a dreptului internațional general este o normă acceptată și recunoscută de comunitatea internațională a statelor în ansamblul ei, drept normă de la care nu este permisă nicio derogare și care nu poate fi modificată decât printr-o nouă normă a dreptului internațional general având același caracter.

Comisia de Drept Internațional a ONU a identificat ca aparținând categoriei *jus cogens* următoarele norme: principiile de drept internațional înscrise în Carta ONU, drepturile și libertățile elementare la viață și demnitate umană, drepturile general recunoscute membrilor comunității internaționale (cum sunt libertatea mărilor și a spațiului cosmic).

Potrivit, însă, art. 4 din Convenție, privind neretroactivitatea Convenției, fără prejudiciul aplicării vreunora din regulile enunțate în Convenție, cărora tratatele le-ar fi supuse în temeiul dreptului internațional, independent de Convenție, aceasta se aplică exclusiv tratatelor încheiate de state după intrarea ei în vigoare față de aceste state.

Convenția reglementează și reguli privind nulitatea, stingerea și suspendarea aplicării tratatelor, validitatea unui tratat sau a consimțământului unui stat de a fi legat printr-un tratat, ce nu poate fi contestată decât în aplicarea Convenției. Stingerea unui tratat, denunțarea sa ori retragerea unei părți nu pot avea loc decât în aplicarea dispozițiilor tratatului sau a Convenției. Aceeași regulă este valabilă pentru suspendarea aplicării tratatului.

Independent, însă, de nulitatea, stingerea sau denunțarea unui tratat, retragerea uneia din părți sau suspendarea aplicării tratatului, atunci când acestea rezultă din aplicarea Convenției sau din dispozițiile tratatului, nu afectează în niciun mod îndatorirea unui stat de a executa oricare obligație enunțată în tratat la care este supus în temeiul dreptului internațional, independent de zisul tratat, potrivit art. 43 privind *obligațiile impuse de dreptul internațional*.

Capitolul al II-lea. Sistemul de drept al Uniunii Europene

Dreptul Uniunii Europene, concretizat în secolul XX, pornind de la necesitatea creării unui cadru favorabil dezvoltării intereselor economice ale statelor europene, în condițiile epocii, și a unui cadru favorabil participării active la circuitul economic european, în contextul necesității dezvoltării fiecărei națiuni, al gradului înalt de diversificare a proceselor economice internaționale, în scopul integrării în circuitul economic mondial, constă într-un ansamblu de norme juridice și principii, prin care se urmărește, în principal, dezvoltarea și buna funcționare a Pieței Unice Interne Europene, cât și a Uniunii, constituind ordinea juridică a Uniunii.

Uniunea Europeană, ca organizație convențională, suprastatală și interstatală, entitate juridică, politică, economică, administrativă și militară, conține reglementări în toate domeniile arătate, pornind de la două categorii de norme juridice, cele cuprinse în principal în tratatele sale fondatoare și cele cuprinse în acte juridice emise de instituțiile Uniunii, norme ce constituie legislația derivată a Uniunii.

Tratatele fondatoare sunt tratatele prin care au fost instituite Comunitățile Europene, respectiv Tratatul privind Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului, Tratatul instituind Comunitatea Economică Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și Tratatul privind Uniunea Europeană (Tratatul de la Maastricht), precum și tratatele modificatoare ale acestora, Tratatul de fuziune, Actul Unic European, Tratatul de la Amsterdam, Tratatul de la Nisa, Tratatul de la Lisabona și protocoalele speciale, împreună cu tratatele adiționale, prin care sunt modificate anumite aspecte acoperite de tratatele fondatoare, tratatele bugetare și tratatele de aderare la Comunitățile Europene și la Uniunea Europeană.

Dreptul Uniunii Europene conține norme privind reforma instituțională a Uniunii, politicile economice, politici privind concurența, politica monetară comunitară, politica financiară comunitară, politica socială a Uniunii, politica de mediu, politica turistică, de sănătate,